

el premostratense Jaume Caresmar en el s. XVIII, y ya en nuestro siglo Mn. Josep Mas, autor de los trece volúmenes de la colección «Notes Històriques del Bisbat de Barcelona».

La descripción externa e interna de los *Libri Antiquitatum* es el eje central del segundo capítulo. El *Cartoral* de la catedral, escrito a mediados del s. XIII, es la joya documental del archivo capitular, y la importancia de estos cuatro volúmenes hace que se les dedique una parte destacada en el estudio preliminar (p. 59-165). El autor lleva a cabo un pormenorizado análisis codicológico de los diferentes volúmenes.

El tercer capítulo es la introducción al volumen I del diplomático (años 844-1000). A través de un análisis del contenido y del contenido de las series documentales nos introducimos en el conocimiento del *corpus* documental formado por los pergaminos y los documentos copiados en los *Libri Antiquitatum*. Merece una especial atención la parte dedicada a la tipología de los documentos, destacando la documentación real y condal, los actos judiciales, las cartas de franquicia, las permutas, los testamentos y las ventas. La mayor parte de la documentación (323 doc.) son instrumentos otorgados por personas privadas pertenecientes a todos los estamentos de la sociedad civil y eclesiástica de los siglos IX y X.

Los estudios de análisis cronológico, tanto del estudio general como de la introducción al primer volumen, corren a cargo de Josep Baucells i Reig, quien dedica un especial interés al reinado de los reyes francos y sus incidencias cronológi-

cas. El estudio cronológico de los documentos va acompañado de una serie de cuadros cronológicos que abarcan del s. IX al XIII que complementa el estudio, resaltando la serie de reyes francos, la cronología de los condes de Barcelona y de los reyes catalanoaragoneses, los obispos de Barcelona y la cronología de los papas y antipapas.

El cuarto capítulo tiene por objeto establecer la normativa general de edición de los textos, señalando los criterios seguidos en la grafía de las palabras, el uso de mayúsculas y minúsculas, la puntuación, los signos utilizados y las abreviaturas.

La segunda parte de la obra corresponde a la edición crítica de los textos documentales (p. 181-591), un corpus documental que se convertirá en centro de referencia obligada para el estudio de la alta edad media catalana, y de manera especial para Barcelona y su área de influencia.

La obra finaliza con una serie de índices de interés y utilidad para los investigadores encontraremos índices cronológico, antroponímico, toponímico, de escribanos y notarios y un índice general.

Sin lugar a dudas nos encontramos ante una obra de especial interés, largamente esperada, que, en su conjunto, nos brinda la oportunidad de conocer mejor el patrimonio documental catalán y, en particular, la documentación anterior al año 1000. Se hace necesario que vean la luz obras de este tipo, que cada vez más dispongamos, en nuestras bibliotecas, de fondos documentales editados.

Juan José Cortés

SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel (compilador)

Estudios sobre renta, fiscalidad y finanzas en la Cataluña Bajomedieval
Barcelona: CSIC; Institución Milà y Fontanals, 1993. 510 p.

Ens trobem amb un magnífic primer resultat d'un projecte d'investigació finançat

per la DGICYT, que agrupa destacats historiadors de l'edat mitjana catalana.

Aquesta és la primera consideració que cal fer: l'estudi de temes tan complexos per la temàtica i la documentació no es pot fer sinó és en equip i cercant el finançament adequat. Els projectes d'investigació palesen la seva utilitat en publicacions com aquesta.

El títol és prou clar per adonar-se de l'àmplia temàtica abordada dins d'un tema monogràfic: la forma d'obtenció dels recursos reials i senyorials i la problemàtica que suscita.

Dels catorze treballs compilats per Manuel Sánchez, l'investigador responsable del projecte, es poden advertir clarament dues línies principals d'investigació: la utilització dels capbreus com a font essencial en l'estudi de les rendes feudals i la fiscalitat, l'altre element essencial en els recursos feudals tant per part de la monarquia com dels municipis o de les institucions eclesiàstiques.

Els estudis de Pere Benito i Pascual Ortega, a més de delimitar la cronologia de tot el recull, representen clarament una introducció i un enllaç amb els segles moderns que en aquesta temàtica tantes semblances tenen amb la baixa edat mitjana. En efecte, Benito tracta dels orígens de la pràctica de capbreu mitjançant l'anàlisi formal de 107 textos anteriors a 1250 qualificats de formes diverses: «breve», «memoratio», «capud breve»; però que innegablement, com demostra, són l'origen dels capbreus baixmedievals i moderns, i precisament d'aquests darrers se n'ocupa el treball d'Ortega, una molt acurada i rigorosa aproximació metodològica a aquest tipus documental generalitzat des de les darreries del segle xv. Aprofitament exhaustiu d'un capbreu es mostra en l'aportació del mateix Manuel Sánchez que, a través del capbreu de les rendes reials dels anys 1440-44, aprofundeix, i de quina manera, en l'anàlisi del domini reial.

En el camp de la fiscalitat també se'ns mostren les possibilitats d'utilització de fonts documentals en el treball de

Morelló sobre els *Llibres d'estimes* de Reus.

Cronològicament, un dels primers treballs que trobem és el de Salrach, el qual aprofitant la informació que ens dona un inventari dels dominis, rendes i drets dels comtats de Barcelona, Girona, Besalú i Cerdanya de 1151-1152 publicat pel professor Bisson, porta a terme un minuciós estudi de la geografia de les possessions comtals, de la seva administració i dels elements, rendes i serveis que se'n deriven. A destacar, entre moltes altres interessants informacions, la cronologia d'alguns dels mals usos: així la cugúcia està documentada el 1058; l'àrsina, el 1071, i l'eixòrquia, el 1068. Aquesta darrera part del treball, la més interessant, constitueix un aprofundiment a la tipologia de rendes i de serveis feudals existents a la Catalunya Vella a mitjan del segle XII.

Una mostra d'un diferent aprofitament dels capbreus és el treball de Sílvia Gassiot: «Herència i mercat de la terra: l'accés a la propietat al domini de Cervelló segons el capbreu de 1374-1377». Fonamentalment l'estudi se centra en els mecanismes de la transmissió dels béns palesats en el document estudiat distingint encertadament la transmissió hereditària de la que té per base una compravenda o alguns dels contractes agraris.

Montagut aborda l'inici de l'estudi sobre la recepció del dret feudal comú a Catalunya, que lògicament té molt a veure amb el règim de les tinençes feudals. La publicació d'un document inèdit en el qual es recullen els «torts» fets a la monarquia clou aquest interessant treball que massa modestament l'autor subtitula com a *Notas para su estudio*, referint-se a l'esmentada recepció.

Dues interessants aproximacions al tema de la fiscalitat, pel que fa al dret de cena de presència i al bovatge, són obra de Marina Miquel i Tomás López, i són clara mostra de les possibilitats que la rica documentació conservada ens ofereix sobre això.

En l'aspecte de les rendes reials es presenten les aportacions de Flocel Sabaté sobre les rendes de les castlanies, estudi molt extens i documentat, supera les quatre-centes notes, i que juntament amb l'article del compilador del volum, M. Sánchez esmentat abans, em semblen els d'una major qualitat i rigor científics. També voldria destacar el treball de Pere Ortí sobre la formació i l'evolució de l'explotació de les rendes dels molins reials del Rec Comtal, temàtica fins ara només tractada molt per sobre per la historiografia.

També el camp de les rendes derivades de mercats rurals troba el seu lloc en aquest recull gràcies a l'estudi de Mercè Aventín, en el qual demostra la doble finalitat del mercat de rendes: la resolució de les necessitats econòmiques i la

garantia de la salvació eterna, estudiant el cas de Vilamajor.

La fiscalitat eclesiàstica és objecte d'un documentat estudi del professor Prim Bertran, que empra els registres de la Secció del Mestre Racional de l'ACA, que ofereix publicats en apèndix. La quantificació de la dècima apostòlica per bisbats ens mostra novament les possibilitats que la documentació existent ens proporciona.

Un breu, però dens, estudi de Guilleré sobre les finances de la Corona d'Aragó a l'inici del segle XIV ens dona clara prova de l'aprofitament de la documentació i clou aquestes magnífiques i completes aportacions que ens ofereix aquest volum compilat per M. Sánchez.

Antoni M. Udina i Abelló

SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel

El naixement de la fiscalitat d'Estat a Catalunya (segles XII-XIV)

Vic: Eumo; Universitat de Girona, 1995. 147 p.

L'especialització de l'investigador Sánchez Martínez en temes de fiscalitat, palesa des de fa ja alguns anys, ha donat com a fruit aquesta condensada i al mateix temps detallada síntesi d'un dels aspectes més característics de l'organització de les monarquies feudals: la fiscalitat d'Estat. L'estudi se centra a Catalunya, que encara que des de 1137 forma un unitat política amb el regne d'Aragó, és clar que, com en molts altres camps, en la fiscalitat té una evolució diferenciada de la d'Aragó, primer, i de la resta de regnes i territoris annexionats més tard a la Corona d'Aragó. Parteix cronològicament de les primeres manifestacions del que anomena adequadament *fiscalitat extraordinària*, en l'època del comte-príncep Ramon Berenguer IV i concretament fent esment de l'inventari del 1151-52 i que acaba el 1365, quan arran de la consolidació del General de Catalunya com a institució, «Les generalitats van convertir-se en un impost pràcticament estable...» (p. 134).

Com és ben sabut, l'itinerari que des de mitjan del segle XII a mitjan del XIV porta a l'establiment definitiu de la fiscalitat d'Estat té estreta relació amb l'evolució política i les necessitats financeres que l'expansió mediterrània, primer, i sobretot, les campanyes militars després, plantejaven. Això ha estat molt ben cop-sat per l'autor al llarg dels set capítols en què ha dividit la seva obra.

Especial interès, segons la meua opinió, tenen les referències a les fonts documentals escaients per a l'estudi que ens proposa Manuel Sánchez. Ja en el primer capítol se'ns dona «Una ullada breu a les principals fonts documentals», títol del capítol (p. 19), ullada ben indicativa de la línia de recerca de l'autor i que, encara que com ell mateix diu, no és exhaustiva, permetrà emprendre l'estudi de la fiscalitat catalana a altres historiadors. En tractar, en el capítol quart, del primer quart del segle XIII dedica també un apartat a l'interès i a les limitacions de les fonts per